

HADİMÎ MEDRESESİ'NE DAİR BİR VAKFIYE*

Doç. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ

Hadimî Medresesi, Konya'nın 131 km. güneyinde Akdeniz bölgesi sınırları içindeki dağlık kesimde, şu anda ilçe merkezi olan Hadim Köyü'nde idi. Hadim, 1700'lü yılların başında küçük bir köy iken burada medresenin kurulmasından sonra Anadolu'nun hatırı sayılır ilim ve kültür merkezlerinden biri haline gelmiştir.

Ebû Said Mehmed Hadimî (1701-1762) müderrislik yaptığı için onun adına nispetle Hadimî Medresesi olarak anılan eğitim kurumu, Osmanlı Devrinin ünlü medreselerinden biri idi. Buradan çok sayıda ilim ve din adamı yetişmiş, bunlar gittikleri yerlerde, devrin eğitim anlayışı çerçevesi içinde uzunca bir süre Türk toplumuna hizmet etmişlerdir. Hadim ve Hadimliler için de önemli olduğunu sandığımız Hadimî Medresesi'ne dair nedense şimdiye kadar herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Burada Hadimî Medresesi için düzenlenmiş bir vakfiye tanıtılacak; vakfiye ile ilgili değerlendirmeye geçmeden önce medresenin banisi Ebû Said Mehmed Hadimî hakkında kısa bir bilgi verilecektir:

EBÛ SAİD MEHMED HADİMÎ

Ebû Said Mehmed Hadimî, 1701'de Hadim'de doğdu. İlk hocası babası müderris Mustafa Efendi'dir¹. O, hadis ilmine dair ilk bilgileri de babasından aldıktan sonra öğrenimini Konya Karatay Medresesi'nde sürdürdü. Hocası İbrahim Efendi'nin önerisi üzerine 1725'te İstanbul'a gidip, devrin ünlü alimlerinden Kazâbâdi Ahmed Efendi'den icâzet alarak Hadim'e döndüğü, babasından boşalan Hadim Medresesi'nde öğrenci yetiştirmeye başladığı² söylenmekte ise de onun İstanbul'a tahsil için gitmeden önce Hadim'de bir süre müderrislik yaptığı vakıf kayıtlarında görülmektedir.

Nitekim Mehmed Said Efendi, babası Şeyh Mustafa ile birlikte Hadim Köyü'nde inşa ettirdikleri medresede 1137 H/1725 M'de müderrislik yapıyordu. Evâsıt-ı C. âhir 1137/Şubat başı 1725 tarihli bir berât sûretine göre (Belge 1), Pirloganda Kazası'na bağlı Bolay, Emrud ve Alanî mezraalarından elde edilen öşür, müderris Mahmûd Efendi'nin ölümü üzerine Hadim Medresesi'nde "ders demek şartıyla" yani ders okutmak şartıyla Şeyh es-Seyyid Mehmed'e verilmiştir³. Hadimî'nin müderrisliği ile ilgili ikinci berâtın tarihi bundan yaklaşık altı ay sonra Muharrem 1138/Eylül 1725 olup, bu berâtle Mahmûd Efendi'nin ölümü üzerine vakıf Bolay ve Karacahisar mezraalarının geliri Ebû Said Mehmed'e verilmiştir⁴ (Belge: 2). Şu hal-

* Bu makale, "Hadim 7. Bağbozumu Kültür ve Turizm Şenlikleri'nde (12 Eylül 1997) sunulan tebliğin genişletilmiş şeklidir.

1. Veli ERTAN, "Vefatının 211. Yılı Münasebetiyle Büyük Hadimî Hz. Hayatı, Eserleri ve Tesirleri", **İslâm Medeniyeti**, Sayı 33 (Temmuz 1973), s. 40.
2. Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, I., İstanbul 1933, s. 296; İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, **Osmanlı Tarihi**, IV./II. (2. baskı), Ankara 1983, s. 614; Hasan ÖZÖNDER, **Konya Velileri**, (2. Baskı), Konya 1990, s. 214; Mustaf YAYLA, "Hâdimî, Ebû Said", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, (Kısaltma: DIA), XV., s. 24.
3. Bkz. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Defter, (Kısaltma: VAD), no. 1137. s. 245.
4. **Konya Şer'îye Sicili**, (Kısaltma: KŞS), no. 74, s. 223¹. İzzet SAK, bu berâtı Ebû Said Mehmed Hadimî'nin müderrisliğe atandığı ilk belge olarak göstermektedir (Bkz. "Osmanlı Döneminden Günümüze Hadim", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, IV., Konya 1998, s. 173). Oysa Hadimî, bundan dokuz ay önce medresede müderris idi.

de Hadimî Seyyid Mehmed, 23-24 yaşlarında Hadim'de müderrislik yapmaya başlamıştır. Bu ilk müderrislik döneminin kısa sürdüğü anlaşılmaktadır. Çünkü Hadimî'nin bundan iki yıl sonra Hadim çevresindeki bir zâviyenin zâviyedârlığına atandığı belgelerden anlaşılmaktadır. Safer 1140/Eylül 1727 tarihli berât sûretine göre Pirlonganda'da bulunan Tabl-bâz Zâviyesi'ne tasarruf etmekte iken, Ahmed adlı biri adı geçen zâviyeye tâyinini yaptırarak Seyyid Mehmed'e gadr etmiştir. Şikâyet üzerine Seyyid Mehmed eski görevine iade edilmiştir⁵. Bununla birlikte onun adı geçen zâviyede ikâmet edip hizmet ettiği söylenemez. Muhtemelen zâviyedârlığın imkânları ile İstanbul'a gidip medrese tahsiline devam etmiştir⁶. Kaynaklarda onun sekiz yıl Kazâbâdi Ahmed Efendi Medresesi'nde tahsile devam ettiğine dair bilgiler yer almaktadır. Bununla birlikte Hadimî'nin zâviyedârlığı ile ikinci defa müderrislikte bulunduğunu gösteren 1732 tarihli belge arasındaki süre beş-altı senedir. R.âhr 1145/Eylül 1732 tarihli *Hurufât Defteri* kaydına göre, "Pirloganda Kazâsı muzâfâtından Hâdim nâm karye sükkânından ilm ve fazl ile mâhir es-Seyyid Mehmed karye-i mezbûreye bir sâat mikdârı karîb olan mahalde"ki Tabl-bâz Zâviyesi'nin müderrisliğini Hadim'de fiilen yürütmekte iken, yarım hissesini Ahmed adlı bir kimse kendi üzerine berât ettirmiş, bundan dolayı es-Seyyid Mehmed büyük zarar görmüştür. Pirloganda Nâibi el-Hâc Osman'ın, durumu merkeze bildirerek haksızlığın ortadan kaldırılmasını istemesi üzerine Ahmed'in berât ettirdiği yarım hisse iptal edilmiş, eskiden olduğu gibi müderrislik sadece es-Seyyid Mehmed'e verilmiştir⁷. Bundan başka daha önce değinilen vakıf Bolay ve Karacahisar mezraalarının geliri de Hadimî'ye veriliyordu⁸. Onun Hadim Medresesi'ndeki bu ikinci dönem müderrisliği ölümüne kadar aralıksız sürmüştür. Seyyid Mehmed, müderrislikle birlikte başka görevleri de yürütüyordu. O, 1176 H/1762 M'de vefat ettiğinde⁹ (Belge:3) üzerinde Tabl-bâz Zâviyesi'nin zâviyedârlığı ile Hadim Müftülüğünü bulunduruyordu¹⁰.

Hadimî Mehmed Efendi, İzzet Sak'a göre dört evlilik yapmış, biri kız dokuz çocuğu dünyaya gelmiştir¹¹. Kızının adı Ayşe, oğlanlarının adları ise, Seyyid Mehmed Said, Seyyid Abdullah¹², Seyyid Mehmed Emin, Seyyid Numan, Seyyid Mehmed, Seyyid Mustafa, Seyyid Abdülhalim ve Seyyid Ali'dir¹³. Bunlar da babaları gibi ilim ehli olup¹⁴, Hadimî'nin vefatından sonra Tabl-bâz Zâviyesi zâviyedârlığı ile vakıf Bolay ve Karacahisar mezraadârlığına atanmışlar, babalarından boşalan Hadimî Medresesi'nde müderrislik yapmaya başlamış-

lardır¹⁵. Seyyid Abdullah¹⁶ ve onun ölümünden sonra Numan Efendi Hadim Müftüsü olmuştur¹⁷.

Osmanlı ülkesinde ilmi ve faziletiyle ün yapan, Ebû Said olarak da tanınan Mehmed Efendi'nin tefsir, hadis, fıkıh, akaid ve tasavvufa dair çok sayıda eseri bulunmaktadır¹⁸.

Hadimî Mehmed Efendi, hayırseverliği ile de şöhret bulmuştur. Onun Hadim'de eğitim-öğretimin gelişmesi için vakıflar tahsis ettiği bilinmektedir. Kendi adıyla anılan medresesi babası Şeyh Mustafa ile birlikte inşa ettirdiği 1137 H/1725 M tarihli vakıf kaydından anlaşılmaktadır¹⁹. Ölümünden kısa süre önce mülkü olan su değirmenin bir kısım gelirini ve kendi kitaplarını hocalığını yaptığı medreseye vakfetmiştir²⁰. Bunlardan başka Hadimî Medresesi'nin ortasında yer alan camii banisi de odur. Medresenin yakınındaki Cami-i Kebir veya Ebû Said Mehmed Hadimî Camii olarak bilinen mâbedi inşa ettirdiği son döneme ait belgelerde zikredilmekte ise²¹ de sağlığında vuku bulan yazış-

5. **VAD.** no. 1143, vr. 165b.

6. Zâviyedârlık gibi göreve atanan bir kimse, zâviyenin başında bulunmak zorunda değildi. Zâviyedârlık ücretini aldığı halde başka yerde görev yapabiliirdi. Nitekim Seydişehir'e bağlı Armudlu Köyündeki Şeyh İsmail Zâviyesi'nin zâviyedârı Ebû Naim, 1751-1755 yılları arasında Hadim Medresesi'nde müderrislik yapıyordu (Bkz. **VAD.** no. 1122, vr.34a; no. 1090, vr. 81a). Bu zât, Hadimî'nin kardeşidir. Bkz. **Mehmed Tahir**, aynı eser, I. s. 298.

7. Bkz. **VAD.** no. 1079/II. S. 198.

8. **KŞS.** no. 74, s. 223².

9. Mehmed Süreyyâ, 1169 H/1755-56 M'de vefat ettiğini yazmaktadır (Bkz. **Sicili-i Osmanî**, IV., İstanbul 1311, s. 240). Belgelerden 1176 H/1762 M'de vefat ettiği anlaşılmaktadır.

10. **VAD.** no. 1075, vr.34a.

11. Aynı makale, s. 175-176.

12. Seyyid Abdullah için bkz. Mehmed Tahir, aynı eser, I., s. 298; Ferhat KOCA, "Hadimî, Abdullah", **DİA**. XV., İstanbul 1997, s. 24.

13. **VAD.** no. 1075, vr.34a.

14. **KŞS.** no. 74, s. 233².

15. **VAD.** no. 1075, vr.34a; **KŞS.** no.74, s. 223².

16. **VAD.** no. 1078, br. 25b.

17. **VAD.** no. 540, s. 194. Hadimî'nin müderrislik yapan diğer oğulları için bkz. M.Ali UZ, **Baha Veled'den Günümüze Konya Alimleri ve Velileri**, Konya 1993, s. 78.

18. Eserleri ile ilgili geniş bilgi için bkz. Mehmed Tahir, aynı eser, I., s. 297-298; YAYLA, aynı madde s. 25-26.

19. **VAD.** no. 1137, s. 245.

20. YAYLA, aynı madde, s. 25.

21. **VAD.** no. 9/6. sıra: 13; Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi, (Kısaltma: **KOV**), klasör no. 6, dosya no. 38.

malarda adı geçen camii tamir ettirdiğine dair kayıt bulunmaktadır²². Şu halde ölümünden sonraki belgelerde Hadimî tarafından bina ettirildiği hususundaki bilgiler²³ doğru değildir. O, C.âhir 1194/Mayıs 1783 tarihli bir vakıf kaydına göre Aşağı Hadim'de bir cami²⁴, Taşpınar Mahallesi'nde de bir mescit bina ettirmiştir²⁵.

Ebû Said Mehmed Efendi'nin Hadim dışında da hayır eserleri vardır. Nitekim Pirloganda (Taşkent) Şeyh Mahallesi'nin harap durumda bulunan mescidini 1173 H/1759 M'de onartmış²⁶, yine aynı sene Avşar Köyü'nde, daha sonra "Müftî-i Hâdim Hacı Mehmed Camii" olarak anılan²⁷ mâbedi "müceddeden binâ" ettirmiştir²⁸. Eksene Köyü'ndeki Abdülğani Mahallesi Mescidine minber koydurup cami haline getiren de Hadimî'dir²⁹.

I. 1285 H/81868 M TARİHLİ HADİMİ MEDRESESİ VAKFIYESİ

Hadimî Medresesi'ne dair evâil-i Ramazan 1285/Aralık ortaları 1868 tarihli vakfiye, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan 2176 numaralı defterin 341-342 sayfalarında kayıtlıdır. Vakfiye Türkçe olup, başındaki onay ile sonundaki şahitler bölümü dışında 48 satırdan meydana gelmektedir. Yukarıda değinildiği üzere, Hadim'in Taşpınar Mahallesi'ndeki Hadimî Medresesi'nin ortasında, Hadimî Ebû Said Mehmed Efendi tarafından yaptırılmış bir cami bulunuyordu. Vakfiye ile bu camide görev yapanlara ücretlerinin verilmesi, Hadimî Medresesi'nde düzenlenen icâzet törenlerinde yemek yedirilmesi, icâzatnâmelerinin onaylanması ve caminin çevresinde akan suyun onarımına harcanması için 2500 kuruş tahsis edilmiştir.

1. Vâkıfı

Yukarıda özelliklerine kısaca değinilen vakfiyeyi düzenleyen İçel ve Alanya Mutasarrıfı Vezir Mevlânâ Hacı Ali Paşa Efendi'dir³⁰.

Hacı Ali Paşa Efendi hakkında vakfiyede verilen dışında bilgi bulunamamıştır. Buna göre o, İçel ve Alanya Mutasarrıfı'dır³¹. İsmi başındaki "Mevlânâ", sonundaki "Efendi" sıfatları, onun medreseden yetişmiş bir mülkiye amiri olduğuna işaret etmektedir. Mutasarrıflığı sırasında Hadimî Medresesi ile ilgilenip, para tahsis etmesi, Hacı Ali Paşa Efendi'nin bu medreseden yetiştiğine işaret kabul edilebilir.

2. Tescil ve Tasdik Yeri

Vakfiyede tescil edildiği yer, yani sicile/kütüğe geçiren mahkeme hakkında bir kayıt bulunmamaktadır. Onaylayanın Pirloganda/Hadim kadısı olduğuna bakılırsa, Hadim Mahkemesi'nce tescilin yapıldığı söylenebilir.

3. Vakfiyeyi Onaylayan Kadı ve Şahitler

Bir Vakfiyenin yürürlüğe girmesi için tescil işleminden sonra kadı veya kazasker tarafından onaylanması gerekirdi. Tasdikten sonra kadının adı vakfiyenin başına kaydedilirdi.

Vakfiyenin tescili sırasında bir grup insan mahkemede bulunur ve hazırlanan vakıf senedini imzalardı. Bunların adları vakfiyenin sonuna yazılır ve tescil işlemi tamamlanmış olurdu. 1285 H/1868 M tarihli vakfiyeyi onaylayan kadı ile tescili sırasında şahitlik yapanların isimleri şunlardır:

a. Vakfiyeyi Onaylayan Kadı

İnceleme konumuz olan 1285 H/1868 M tarihli vakfiyeyi onaylayan kadı, es-Seyyid Abdullah'tır. Vakfiyenin başındaki kayıttan bu zatın Pirloganda-i Hadim kazasının nâibi olduğu anlaşılmaktadır. Vakfiyede verilenin dışında es-Seyyid Abdullah'a dair bilgiye rastlanmamıştır.

b. Vakfiyenin Şahitleri

1285 H/1869 M tarihli vakfiyenin tescili yaptırılırken tanık olarak es-Seyyid el-Hâc Zeynelâbidin Paşa, es-Seyyid el-Hâc Mehmed Said Efendi b. Seyyid Ali Efendi ile Abdülbaki b. Abdüllatif bulunmuştur. Vakfiyenin sonundaki "ve gayrihim" kelimesi, adı geçenlerin dışında da tanıkların varlığına işaret etmektedir.

22. VAD. no. 1075, vr.34a.
23. Hadim'deki Cami-i Kebir'in Hadim Müftüsü Hacı Mehmed Efendi tarafından bina ettirildiğine işaret eden belgelerin tarihi, onun ölümünden 18 sene sonraya yani 1194 H/1780 M ve 1195 H/1781 M'ye aittir. Bkz. VAD. no. 1078, vr.25a.
24. Belgede "Hâdim-i Süflâ karyesinde Hâdim Müftüsü el-Hâc Mehmed Efendi binâsı camii" denmektedir. Bkz. VAD. no. 1078, vr.25a. Bununla ilgili diğer belgelerde ise, "Hâdim karyesinde "Hâdim Müftüsü el-Hâc Mehmed binâsı camii" denmektedir. Bkz. VAD. no. 1078, vr. 25a (Zilhicce 1195/Kasım 1781); no. 542, s. 88 (Şevâl 1244/Nisan 1829).
25. VAD. no. 541, s. 105; no. 1133, vr.90a.
26. VAD. no. 1079/II. s. 198.
27. VAD. no.1158, vr.43a.
28. VAD. no. 1079/II. s. 198.
29. VAD. no. 1074, vr.52a.
30. 1285 H/1868 M Tarihli Mevlânâ el-Hâc Ali Paşa Efendi Vakfiyesi, 1-5. Bundan sonra vakfiye ile ilgili referanslar, parantez içinde verilecektir.
31. Mutasarrıf, 1864'te yayınlanan **Vilâyet Nizamnâmesi**'ne göre vilâyetle kaza arasında, sancak/liva adı verilen idarî birimin başında bulunan en yüksek mülkiye âmiridir. Bkz. Enver Ziya KARAL, **Osmanlı Tarihi**, VII. (2. baskı), Ankara 1977, s. 153.

Şahitlerden birinci sıradaki es-Seyyid el-Hâc Zeynelâbidin Paşa ile ilgili olarak vakfiyede “*mütesellim-i livâ-yı İç-i*” dendiğine bakılırsa o, bu sırada İçel ve Alanya mutasarrıfı olan vâkîf Mevlânâ el-Hâc Ali Paşa Efendi'nin İçel mütesellimi idi. Es-Seyyid el-Hâc Zeynelâbidin Paşa hakkında vakfiyedekinden başka bilgi bulunamamıştır.

İkinci tanık el-Hâc Mehmed Said Efendi b. Seyyid Ali Efendi, Hadimî'nin yukarıda zikredilen oğullarından Seyyid Ali'nin oğlu olmalıdır. Ona en büyük amcası Seyyid Mehmed Said'in adının verildiği anlaşılmaktadır. Vakfiyede “*Fahrü'l-müderrişini'l-kirâm*” dendiğine göre, bu zat da Hadimî Ailesi'nin diğer fertleri gibi ünlü bir müderriş idi.

Üçüncü şahit Abdülbaki b. Abdüllatif'in kimliği ni açıklayıcı herhangi bir bilgi tespit edilememiştir.

4. Mütevellisi

Mevlânâ Hacı Ali Paşa Efendi, vakfiyenin tes-cili için o zaman Hadim Müftüsü bulunan el-Hâc Numan Efendi b. Şeyhü'l-Kebîr Ebû Said Mehmed el-Hadimî'yi mütevellî olarak atamıştır (Vakfiye, 5-10). Tescil işleminden sonra aynı şahsın mütevellîliğinin devam ettiği, vakfiyenin başındaki “*Hadimî Numan Efendi*” kaydından anlaşılmaktadır.

Vakfiyede Numan Efendi'nin babası olarak “*Şeyhü'l-Kebîr Ebû Said Mehmed el-Hadimî*” gösterilmektedir. Oysa Numan Efendi'nin babası Hadim Müftüsü Mehmed Efendi Hadimî'nin oğludur. Şu halde Ebû Said Mehmed el-Hadimî, Numan Efendi'nin dedesidir³². Eskiden büyük ailelerde genelde herkes tarafından bilinen dedelerinin lâkabını belge ve kitaplara yazma geleneği vardı³³. Numan Efendi de öyle yapmış, Osmanlı Ülkesi'nde ilmi ve güzel ahlâkiyle tanınan dedesini babası olarak göstermiştir.

Numan Efendi, 1239 H/1824 M'de Hadim'de doğdu. İlk öğrenime babasında başladı ve Hadim'de medrese tahsilini tamamladı. 1284 H/1867 M'de Hadim Belediye Meclisi üyesi oldu. Sadık Albayrak, “*Son Devir Osmanlı Uleması*” adlı eserinde 1873 sonlarında Hadim Müftüsü olduğunu yazıyorsa³⁴ da vakfiyedeki bilgiye göre o, bundan beş sene önce 1868'de Hadim müftüsü bulunuyordu. Şu halde bu göreve atanması onun 1873 ve hattâ vakfiyenin tarihi olan 1868'den öncedir. 1903 yılında aynı görevde bulunduğu bakılırsa³⁵, Hadim'de uzun süre müftülük yapmış olmaktadır. Numan Efendi, müftülüğü döneminde Hadimî Medresesi'nde müderrislik³⁶ ve Hadim Rüşdiyesi'nde öğretmenlik yapmış³⁷, çok sayıda âlim yetiştirmiştir.

5. Mevkufât

Vâkîf Mevlânâ Hacı Ali Paşa Efendi, 2500 kuruş vakfedip, bunun 1000 kuruşuna fırınıyla birlik-

te bir ekmekçi dükkânı bina edilmesini ve icara verilmesini, geriye kalan 1500 kuruşun 10 kuruşunu 11.5 kuruştan borç olarak verilmesini istemiştir (Vakfiye 5-25). O, vakfettiği paranın büyük bölümüyle ekmekçi dükkânı inşa ettirerek kurduğu vakıf için sürekli bir gelir kaynağı sağlamıştır. Sanayileşmemiş toplumlarda en kârlı iş, gayri menkule yapılan yatırımdır. Vâkîf da o dönemin anlayışına uygun olarak bir hayır kurumu için en ideal yatırım olan ekmekçi dükkânını yaptırmıştır. Bununla birlikte paranın üçte birinin ticarete kullanılmasını istemiştir. Onun bu şekilde davranmasına sebep, gayri menkulün değer kaybetmesi halinde ticaret yoluyla vakfa gelir akışını sağlama düşüncesi olmalıdır.

6. Vakıf Gelirlerini Harcama Şekli

Mevlânâ Hacı Ali Paşa Efendi, vakfettiği paranın 1500 kuruşunun ticarete işletilmesini, elde edilen senelik kârdan Hadim Taşpınar Mahallesi'ndeki medreselerin ortasındaki camide müezzin, kayyım ve ferrâş olana ücret verilmesini, Hadimî Medresesi'nde okuyan öğrencilerin her yıl Recep ayında yapılan icâzet törenleri sırasında verilen yemekle icâzetnâmelerin onay masrafına harcanmasını şart koşmuştur (Vakfiye, 15-20).

1500 kuruşun kârından artan para ile dükkânın icarından gelen para birleştirilip, Hamidî Camii'nin doğu ve batı yönünde akan suyun onarımına harcanacaktır. Şayet kârdan ve icardan gelen para onarımdan sonra artarsa, daha sonra tamir için harcanmak üzere ana para ile birleşecektir. Eğer kâr ve icardan gelen para tamirata yetmezse, o zaman asıl paradan da harcama yapılabilecektir. Çevrede camiin akar suyuna ilâve edilecek başka su bulunduğu takdirde, bu su ana paradan sarf olunarak satın alınacaktır (Vakfiye, 20-25).

Cami ile sular kullanılmayacak kadar harap olur ve kullanılamaz hale gelirse, zikredilen kâr ve icâr, medreselerin yakınında bulunan diğer camiin

32. Seyyid Mehmed Efendi, Hadimî'nin beşinci oğludur. Bkz. VAD. no. 1075, vr.34a.

33. Cemâleddin-i Aksarayî'nin soyundan gelenlerin hep Cemâli olarak anıldığı bunâ örnek olarak verilebilir. Bkz. Yusuf KÜÇÜKDAĞ, *Vezir-i Âzam Pîrî Mehmed Paşa*, Konya 1994, s. 1-12; aynı yazar, *II. Bâyezid Yavuz ve Kanûnî Devirlerinde Cemâli Ailesi*, İstanbul 1995, s. 2-8.

34. IV-V., İstanbul 1981, s. 292.

35. ALBAYRAK, aynı yer.

36. Sadık ALBAYRAK, *Son Devir Osmanlı Uleması*, I., İstanbul 1980, s. 105.

37. 1316 H/1898 M *Sâlnâme-i Nezâret-i Ma'ârif-i Umûmiye* (s. 1159) ve 1319 H/1901 M *Sâlnâme-i Nezâret-i Ma'ârif-i Umûmiye* (s. 835)'ye göre Hadim Mekteb-i Rüşdiyesi muallim-i sânisî idi.

çalışanlarına ücret olarak verilecektir. Şayet bu cami de ortadan kalkarsa, icâr ve kârdan gelen para Mekke'de Kâbe, Medine'de ise Ravza'da çalışanlara gönderilecektir (Vakfiye, 25-30).

7. Vakfiyede Dikkat Çeken Hususlar

Mevlânâ Hacı Ali Paşa Efendi'nin Hadimî Medresesi ile ilgili vakfiyesinde bazı hususlar dikkat çekmektedir:

Bunlardan en önemlisi, yukarıda değinildiği üzere, Ebû Said Mehmed Hadimî'nin hayırsever bir zat olduğu, Hadim'de medrese odalarının ortasında bulunan caminin onun tarafından yaptırıldığına dair bilgidir (Vakfiye, 15-20). Bu konuda aşağıda ayrıntılı değerlendirilme yapılacaktır.

İkincisi, her yıl Recep ayında geleneksel olarak yapılan icâzet törenleri sırasında Hadim'de yemek verilmesidir (Vakfiye, 15-20).

Osmanlı medreselerinde, diploma yerine geçen icâzetname, medresede okutulan dersleri tamamlayan öğrenciyeye verilir³⁸. Bunun için üç ayların birincisi olan Recep ayında törenler yapılır, medresenin bulunduğu şehir veya kasabada âdeta bir şölen havası yaşanır. İcâzet merasimlerine halkın katılımı geniş çapta olur, bu vesileyle toplum okumaya teşvik edilirdi³⁹. Vakfiyeden XIX. yüzyılda Hadim'de de Recep ayı gelince icâzet törenlerinin yapıldığı, "taleb-i ulûmun izn ve icâzetleri mevsiminde"ki törene katılanlara yemek yedirildiği anlaşılmaktadır. Diğer Osmanlı şehirlerindeki gibi, Hadim'de daha Hadimî'nin sağlığından itibaren bu merasimlerin yapılmış olması gerekir. Öyle ise, Hadim'de 1966'dan beri Eylül ayında düzenlenmekte olan "Hadimi Günleri", bir çeşit icâzet törenlerini ihya etme anlamına gelmektedir. Yapılan etkinlikler sırasında Selçuk Üniversitesi Hadim Meslek Yüksek Okulu mezunlarına diplomaları törenle verilirse, 1700'lerden beri sürüp gelen Hadim'in eski bir kültür geleneği ihya edilmiş olur.

Üçüncüsü ise, vakfiyede sözü edilen cami ve bunun çevresindeki suların harap olup kullanılmaz duruma gelmesi halinde vakıf paradan elde edilen kârın Mekke'de Kâbe'nin, Medine'de ise Ravza'nın hademesine verilmesi şartıdır (Vakfiye, 25-30).

Osmanlı Devleti'nde Mekke ve Medine fukarası başta olmak üzere Kâbe ile Ravza'da çalışanlara varlıklı kişiler tarafından vakıflar tahsis edilir⁴⁰, bunlardan toplanan paralar, her sene hac mevsiminde "Surre" ile Hicaz Bölgesi'ne gönderilir, ilgililere nakden verilir⁴¹. İnceleme konumuz olan vakfiyenin vâkîfı Mevlânâ Hacı Ali Paşa Efendi de o zaman Türk toplumunda geleneksel olarak devam eden usûle uyararak Hadim'deki cami ile çevresinde suyun kullanılmaz hale gelmesi durumunda

vakfettiği paradan elde edilen kârın Kâbe ve Ravza'da çalışanlara verilmesi şartını koyarak Türk insanı ve hattâ tüm müslümanlar için kutsal kabul edilen Kâbe ve Ravza'ya saygı, Mekke ve Medine'de yaşayanlara da sevgi bağlarını güçlendirilmesi hedeflenmiş olmaktadır.

II. HADİMÎ MEDRESESİ VE CAMİİ

Vakfiyede Hadimî Medresesi ve bu medreseye ait hücrelerin ortasındaki cami ile medresenin yakınında bulunan ikinci bir camiden bahsedilmektedir (Vakfiye, 15-20,25-30). Aşağıda, Hadimî Medresesi ile Ebû Said Mehmed'in medresenin ortasında yaptırdığı cami üzerinde durulacaktır.

1. Hadimî Medresesi

Medrese kelimesi Türkçe'ye Arapça'dan geçmiş olup, öğrencinin içinde oturduğu ve ders okuduğu mekân, bina anlamına gelmektedir⁴². Osmanlı Dönemi'nde, genelde sıbyan mektebi/muallimhâne adı verilen ilköğretim kurumunun üstünde, orta ve yüksek derecede eğitim-öğretim yapan okullara medrese denmiştir⁴³. Buradan mezun olanlar, bitirdikleri medresenin seviyesine göre imam, hatip, vaz, müderris, müftü ve kadı olurlardı⁴⁴.

Medrese, Osmanlı Devleti'nde, XVII. yüzyıla kadar daha çok şehir ve kasabalarda kuruluyor-

38. İcâzetnâme, kişinin akademik yeterliliğini ve ders verme yetkisini tescil eden belge idi. Bkz. Hasan AKGÜNDÜZ, **Klasik Dönem Medrese Sistemi**, İstanbul 1997, s. 446.
39. Konya'da icâzet törenleri bir hafta sürer, icâzetnâmeler şehrin en büyük ve işlek camilerinden birinde, yapılan duâdan sonra mezun olan öğrenciyeye verilir. Bununla ilgili geniş bilgi için bkz. Caner ARABACI, **1900-1924 Yılları Arası Konya Medreseleri** (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Konya 1996, s. 89.
40. Mekke ve Medine fukarasına tahsis edilen vakfa "Haremeyn Evkafı" denir, diğer vakıflardan ayrı olarak idare edilirdi. Bkz. Mehmet Zeki PAKALIN, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimler Sözlüğü**, I., (2. baskı), İstanbul 1971, s. 743.
41. Surre ile ilgili geniş bilgi için bkz. Münir ATALAR, **Osmanlı Devletinde Surre-i Hümayûn ve Surre Alayları**, Ankara 1991.
42. Mustafa BİLGE, **İlk Osmanlı Medreseleri**, İstanbul 1984, s. 1.
43. Cahid BALTACI, **XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri**, İstanbul 1976, s. 25; BİLGE, **aynı yer**.
44. Geniş bilgi için bkz. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, **Osmanlı Devleti'nin İlimiye Teşkilâtı**, (2. baskı), Ankara 1984, s. 45-132. Hadimî Medresesi'nden de çok sayıda imam, hatip (VAD. no. 1058, s. 27), müderris ve müftü yetiştirmiştir. Bkz. ALBAYRAK, **aynı eser**, I., s. 8, 105-106; IV-V, s. 83,292.

du⁴⁵. XVIII. yüzyıl başlarından itibaren küçük köylere de medrese inşa etmeye başlanmıştır. Toroslar'ın üzerinde küçük Hadim Köyü'ndeki Hadimî Medresesi, XVIII. yüzyıl başlarında kurulan köy medreselerinin önemlilerindendir. Köylerde medreselerin XIX. yüzyılda hızla çoğaldığı vakıf kayıtlarından anlaşılmaktadır⁴⁶. Bunlardan çok azının binaları günümüze kadar gelmiştir⁴⁷. Bu kısa açıklamalardan sonra Hadimî Medresesi'nin yeri, banisi ve inşa tarihi, mimarî durumu ile yapılan onarımları incelenecektir.

a. Yeri

Hadimî Medresesi'nin yeri, medreselerin kapatıldığı 1924'ten sonra yıkılıp arsası üzerine evler yapıldığı için tam olarak belirlenememektedir. Salih Göktaş, medresenin Hadimî Camii'nin yanında bulunduğunu yazmaktadır⁴⁸. İncelemekte olduğumuz 1285 H/1868 M tarihli vakfiye ve onarım belgelerinde medrese odalarının bir kısmı Taşpınar Mahallesi'ndeki camiin etrafında, bir kısmı da camiin doğusunda, Pazar yeri ile Pazar önünde gösterilmektedir (Vakfiye, 25-30). Yaşlı Hadimliler'den 1332 R/1916-17 M doğumlu Sultan Ünal'ın söylediğine göre, medresenin bir diğer bölümü camiin kuzeyinde bulunuyordu. Şu halde medrese üç bölümden meydana geliyordu (Şekil: 1).

b. Banisi ve İnşa Tarihi

Hadim'de XVIII. yüzyıl başlarında inşa edilen medresenin ilk banisi olarak Ebû Said Mehmed Hadimî'nin babası Mustafa Efendi gösterilmektedir⁴⁹. Nitekim bu görüşü kabul eden Mustafa Yayla'ya göre Hadimî, İstanbul'da medrese öğrenimini tamamladıktan sonra (1733'de) Hadim'e dönmüş ve babasından boşalan Hadim Medresesi'nde müderrislik yapmaya başlamış, babasının daha önce bina ettirdiği medresenin yerine bir medrese inşa ettirmiştir⁵⁰. Oysa Hadim'de 1733'den önce, evâsıt-ı C.ahir 1137/Şubat başı 1725'te Şeyh Mehmed Said ile Şeyh Mustafa'nın bina ettirdikleri bir medrese bulunuyor, Hadimî 1725'te buranın müderrisliğini yapıyordu⁵¹. Mustafa Efendi'nin medrese yaptırdığına dair herhangi bir belge şimdilik bulunmadığına göre, Hadimî Medresesi olarak anılan eğitim kurumu, ilk defa Hadimî ile babası Mustafa Efendi tarafından 1725'ten önce, 1723 veya 1724'de, bina edilmesini müteakip Ebû Said Mehmed buraya müderris olarak atanmıştır.

Mehmed Hadimî'nin babası ile birlikte yaptıkları medreseye, artan talebi karşılamadığı için, XIX. yüzyılda hayırseverler tarafından ilâve hücreler yaptırılmış olmalıdır. Nitekim 304 nolu *Hadim Şer'îye Sicili*'ne kaydedilen medresenin onarımıyla ilgili paranın 1869 tarihli senetlerindeki bilgiler,

XIX. yüzyılda ayakta bulunan medreseye değişik kişilerin odalar ilâve ettirdiklerini göstermektedir (Belge: 4). Bu belgelere göre⁵², Hadim'deki medrese Aşağı Hadimliler'in Kozanoğlu'nun, Yzb. Emin Ağa'nın, Dikici Abdülbaki-zâde İbrahim Efendi'nin, Müftü Emin Efendi'nin, Hacı Ahmed Kethüdâ'nın, Hacı Ahmed Kethüdâ-zâde'nin, Aşağı Hadimli Şahin Hafız'ın, Ekiz Ahmed oğlu Abdullâh'ın, Bektaş Efendi'nin, Hacı Mehmed Ağa'nın, Yzb. Mustafa Ağa'nın, Tarakçı-zâde'nin, Mehmed Ağa'nın ve Kaplanlılar'ın farklı sayıda odaları bulunuyordu.

Sonuç olarak denilebilir ki, Hadimî Medresesi ilk defa 1723 veya 1724'de Ebû Said Mehmed'le babası Mustafa Efendi tarafından yaptırılmıştır. XIX. yüzyılda ihtiyaca cevap vermeyen bu bina, değişik kişilerce odalar eklenerek genişletilmiştir.

c. Mimarî Durumu

XVIII. yüzyılda inşa edilen ilk Hadimî Medresesi'nin mimarî durumu hakkında şimdilik herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Medreseye dair en eski belgeler, XIX. yüzyılın ikinci yarısına ait olup, bunlar da XVIII. yüzyıl başlarında yapıldığını söylediğimiz medrese ile ilgili malumat bulunmamaktadır. Ancak yukarıda adı geçen Sultan Ünal'a göre, Hadimî Medresesi, Mehmed Hadimî'nin Taşpınar Mahallesi'nde yaptırdığı camiin kuzeyinde bulunuyor ve odalar bir avlunun üç tarafında diziliyordu.

45. Meselâ XVIII. yüzyılda Macaristan'ın Osmanlı hakimiyeti altındaki şehir ve kasabalarda 77 medrese bulunuyordu (Bkz. Gabor AGOSTON, "Budın'de Osmanlı Medreseleri ve Müderrisleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 58, (Şubat 1989), s. 143). Bunlar arasında köyde kurulmuş medreseye rastlanmamıştır.

46. Meselâ XIX. yüzyılda Beyşehir'e bağlı köylerden Üskeler/Üstünler (bkz. VAD. no. 2178, s. 474) ve Balkanda/İmrenler'de medrese bulunuyordu. Bkz. KOV. dosya no. 155.

47. Örnek olarak bkz. Yıldray ÖZBEK, "Son Dönem Osmanlı Medreselerine Bir Örnek: Şihli Hamidiye Medresesi", *Vakıflar Dergisi*, XXIV., (1994), s. 165-176.

48. *Ebu Said Muhammed El-Hâdimî (k.s) ve Hadim*, Konya 1985, s. 19.

49. ERTAN, *aynı makale*, s. 40.

50. *Aynı madde*, s. 24.

51. "Pirloganda kazâsına tâbi Bolay ve Emrud ve Alanî nâm mezra'aların öşri mahsûlünden ders dimek şartıyla mutasarrıf Mahmûd fevfinden Seyyid eş Şeyh Mahmûd vazife-i mezbûreye tâbi Hâdim nâm karyede vâki Şeyh Mehmed Said ve Şeyh Mustafa binâ eyledikleri medresede ders dimek şartıyla mezkûr mezra'alar Mahmûd fevfinden Şeyh es-Seyyid Mehmed'e berât sadaka buyuruldu." Evâsıt-ı C.ahir 1137/Şubat başı 1725. VAD. no. 1137, s. 245.

52. Bkz. KŞŞ, (Hadim Defteri), no. 304, s. 4.

Şayet bu bilgi doğru ise, Hadimî ve babası Ahmed Efendi'nin yaptırdığı ilk medrese burası olmalıdır. XIX. yüzyılda inşa edilen medrese hücreleri ise, eski medresenin güneyinde, Cami-i Kebîr/Ebû Said Mehmed Hadimî Camii'nin çevresi ile camiin doğusunda, Pazar yeri ve Pazar önünün üç tarafında diziliyordu (Şekil: 2). Göktaş, muhtemelen Hadimli yaşlılardan duyduklarına dayanarak medresenin, dikdörtgen biçiminde avlunun çevresinde iki katlı hücrelerden meydana geldiğini söylemektedir. Aynı yazara göre medresenin 400 odası bulunuyordu⁵³. Onun verdiği oda sayısı abartılı olup, bunun, en fazla 65-66 hücre olması gerekir. Çünkü öğrenci sayısının en fazla olduğu 1883-1884 yıllarında Hadimî Medresesi'nde 125 öğrenci okumakta idi⁵⁴. Her odada iki kişinin kaldığı kabul edilirse, 63 hücreye ihtiyaç hissedilir. Buna bir kaç dershâne ilâve edildiğinde ancak 66 hücre olur. Her öğrenciye bir oda verilse bile hücre sayısı 130'u geçmez. Belgeler de medresedeki oda sayısına dair görüşümüze destekler mahiyettedir. Nitekim medresenin onarımı ile ilgili borç senetlerinde en fazla 66 civarında hücreden bahsedilmektedir⁵⁵. Eyâlet merkezi olan Konya'da XVIII. ve XIX. yüzyılda bina edilen bir medresede bile hücre sayısı, 15-20'yi geçmemektedir⁵⁶. Dağ başında, geçim probleminin olduğu bir köyde 400 hücreli medresenin yapılması mümkün görülmemektedir. Şifahî bilgi ve belgelerden anlaşıldığına göre Hadimî Medresesi iki bölümden meydana gelmekte, XVIII. yüzyılda ilk medrese binası, Cami-i Kebîr'in kuzeyinde, sonradan inşa edilen dershâne ve hücrelere adı geçen caminin çevresinde yer almakta idi. İlk inşa edilen medrese binasının odaları tek katlı, sonradan ilâve edilenlerinse altları bodrumlu idi.

Hadimî Medresesi'ne dair belge ve tanıklardan elde edilen bilgiler, Osmanlı ülkesindeki medrese mimarisi ile Hadim'deki medrese binaları arasında benzerliğin bulunduğunu göstermektedir. Hasan Akgündüz'ün tespitine göre Osmanlı Dönemi'nde "Yatılı modele göre tasarlanmış medrese mimarilerinde talebe hücreleri... orta ölçekli medreselerde avlunun etrafına; külliye tipi büyük ölçekli mimari örneklerde ise caminin etrafına yanyana" inşa edilmiştir⁵⁷. Hadimî Medresesi, külliye olarak bina edilmemiş olmakla birlikte cami, talebe hücrelerinin ortasında bulunuyordu. Buna benzer örneklerle Osmanlı Dönemi Konya medreselerinde rastlanmaktadır⁵⁸. Aslında XVII. yüzyıldan sonra Konya'da yapılan medreseler, bir avlu çevresinde dizilen odalar şeklinde idi⁵⁹ (Resim: 1,2). Öyle ise Hadimî Medresesi'ne sonradan ilâve edilen bölümler Osmanlı'nın değişik kentleri ile Konya'daki medreseler gibi (Şekil: 3), ortasında cami bulunan dikdörtgen bir avlunun çevresinde sıralanan dershâne ve hücreler şeklinde inşa edilmiştir.

Osmanlı Dönemi'nde kurulan medrese binaları, iklim şartları ve çevrede bulunan malzemeye uygun olarak taş, tuğla, kerpiç veya ahşaptan yapılmıştır⁶⁰. Hadim, taşın bol olduğu dağlık bir bölgedir. Çevreden kolay elde edildiği için evler şimdi bile moloz taştan yapılmaktadır. Hadimî Medresesi'ndeki hücrelerin de evler gibi moloz taştan yapılmış olması gerekir. Göktaş'ın medrese odalarının taştan yapıldığına dair tespitleri⁶¹, bu hususa ışık tutmaktadır.

Medresedeki talebe hücrelerinin üstü de çevreden kolay temin edilen ağaçla kapatılmış, çelenli düz toprak dam olmalıdır. 19 Zihicce 1287/12 Mart 1871 tarihli bir *Şer'îye Sicil* kaydına göre, Hadim'deki medrese odalarının tamamı çelenli ve damlı idi⁶².

Demek ki Hadimî Medresesi'ndeki dershâne ve talebe hücrelerinin duvarları moloz taştan, üzeri ise çelenli toprak dam olarak yapılmıştır.

d. Onarımlar

Hadimî Medresesi olarak bilinen ve XVIII. yüzyıl başlarında bina edilen ilk yapının, onarımına dair elimizde bilgi bulunmamaktadır. XIX. yüzyılda inşa edilen hücrelerin bu yüzyılın ikinci yarısında esaslı şekilde tamir edildiği kayıtlardan anlaşılmaktadır. 1286 H/1869 M tarihli belgelerde, medrese hücrelerinin onarımı için Miralay Ahmed Bey'in 1500 kuruş bağışladığı görülmektedir⁶³. Bu para ile Hadim'deki medrese hücrelerinin kapı, pence-

53. Aynı eser, s. 19.

54. Bkz. 1300 H tarihli *Sâlnâme-i Konya*, s. 77; 1301 H tarihli *Sâlnâme-i Konya*, s. 71.

55. *KŞS*. no. 304, s. 4.

56. Yusuf KÜÇÜKDAĞ, *Lâle Devri'nde Konya* (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Konya 1989 s. 48-56; ARABACI, aynı eser, s. 25-26.

57. *Klasik Dönem Osmanlı Medrese Sistemi*, İstanbul 1997, s. 478. BALTACI da medreselerin genelde camilerin etrafında kurulduğunu söylemektedir. Bkz. aynı eser, s. 25-26.

58. Özdemirli Medresesi, Konya'da Diğün Camii'nin çevresindeki odalardan meydana geliyordu. Bkz. ARABACI, aynı eser, s. 367-368.

59. Bkz. KÜÇÜKDAĞ, aynı eser, s. 49; ARABACI, aynı eser, s. 110-111; Hasan ÖZÖNDER, "Konya Şehir Hanları ve Kaybolan Bir Han Örneği: Taşhan", *Yeni İpek Yolu*, Sayı 101 (Temmuz 1996), s. 36-41.

60. BALTACI, aynı eser, s. 25-26.

61. Aynı yer.

62. *KŞS*. no. 304, s. 4¹⁰.

63. *KŞS*. No. 304, s. 4. Miralay Ahmed Bey'in onarım için ne kadar para bağışladığına dair net bir bilgi bulunmamaktadır. 1500 kuruş, faize verilen paradan çıkarılmıştır. Bu rakam, faizden gelen para hesap edildiğinde çoğalmaktadır.

re, çelen ve üst ağaçları 1287 H/1871 M yılında satın alınmış, odalarda meydana gelen büyük veya küçük onarımların yapılmasına karar verilmiştir. Bu tamirat sırasında XIX. yüzyılda yaptırılan hücrelerle birlikte XVIII. yüzyıla ait medrese de onarılmış olmalıdır.

Hadimî Medresesi'nin bundan sonra tamir edildiğine dair herhangi bir belge bulunmamaktadır. *Konya Sahnâmeleri*'nde Hadimî Medresesi'nden bahsedildiğine bakılırsa⁶⁴, hücreler XIX. yüzyılın sonlarında bile kullanılır durumda bulunuyordu.

2. Câmî-i Kebîr/Ebû Said Mehmed Hadimî Camii

Cami veya mescit, namazın kılındığı ve aynı zamanda Hz. Peygamber'in sağlığından itibaren eğitim-öğretim yapıldığı mekân, yani medrese olarak kullanılan yerdî⁶⁵. Daha sonra müstakil medrese ortaya çıkınca cami ve mescidin bu özelliği medreselere geçmiş⁶⁶, fakat mâbedler birer mektep olarak devam etmiş⁶⁷ ve medresenin bir parçası olarak yapı içinde hep yer almıştır⁶⁸. Osmanlı Devri medreselerindeki cami veya mescitler, ibadet dışında dersâne veya tatbikat yerleri olarak da kullanılmıştır⁶⁹.

Hadimî Medresesi'nde, öğrenci hücrelerinin tam ortasında bir cami bulunuyordu. Araştırma konumuz olan vakfiyede bunu Ebû Said Mehmed Hadimî'nin yaptırdığına dair bir kayıt bulunmaktadır (Vakfiye, 15-20). Bu mâbet, son dönem belgelerinde Câmî-i Kebîr/Ebû Said Mehmed Hadimî Camii olarak geçmektedir. Aslında Hadimî Medresesi'nin biri medrese odalarının ortasında, diğeri yakınındaki iki cami bulunuyordu (Vakfiye, 15-20, 25-30). Bunlardan medresenin yakınındaki camii banisi belli değildir⁷⁰. Yakınına medrese yaptırdığı bu camii 1076 H/1763 M'de müftü es-Seyyid Mehmed Efendi tamir ettirmiş⁷¹, bu sebeple belgelerde "Müfti Efendi ta'mîr eylediği câmî" denmeye başlanmıştır⁷². İncelediğimiz vakfiyede bu cami, medresenin tam ortasında gösterilen mâbet olmaktadır. 1291 H/1874 M'den sonraki belgelerde de medreseden bahsetmeksizin caminin banisi olarak yanlışlıkla Hadimî gösterilmiştir⁷³. Yukarıda değinilen medresenin tamirâtı için Miralay Ahmed Bey'in tahsis ettiği para arasında bu caminin onarımına da para ayrıldığı görülmektedir⁷⁴.

Medresenin ortasında bulunan cami, talebe hücreleri gibi moloz taştan yapılmış, üstü kara dam örtülü olmalıdır. 1960'ta yıktırılıp yerine şimdiki betonarme bina yaptırılmıştır (Resim: 3).

1285 H/1868 M tarihli vakfiyede, caminin doğu ve batı taraflarında akar su bulunduğuna işaret edilmektedir (Vakfiye, 20-25). Hadim Köyü

Camisi'nin daha XVIII. yüzyıl başlarında bir çeşmesi bulunuyordu. C.âhir 1127/Mayıs 1715'te bu çeşmenin mütevelliliğine Mahmud adlı biri atanmıştır⁷⁵. Caminin çevresine medrese hücreleri yapıldıktan sonra daha önceki çeşmenin suyu ihtiyaca cevap vermeyince yeni suların getirildiği vakfiyeden anlaşılmaktadır.

Vakfiyede Ebû Said Mehmed Hadimî Camisi'nin "akrabında" yani çok yakınında gösterilen cami'nin adı verilmediği için (Vakfiye, 25-30) Hadim'deki hangi cami olduğu tespit edilmemiştir. Bu Hadimî'nin Taşpınar Mahallesi'nde inşa ettirdiği belgelerde kayıtlı mescit olmalıdır⁷⁶.

SONUÇ

XVIII. yüzyılda kurulan Hadimî Medresesi, Hadimî'nin gayretleri sonucu Anadolu'nun önemli eğitim kurumlarından biri haline gelmiş, buradan çok sayıda ilim adamı yetişmiştir. 1868 tarihli vakfiye ile İçel ve Alanya Mutasarrıfı Vezir Mevlânâ Hacı Ali Paşa Efendi, bu önemli ilim yuvasına külliyetli miktarda para vakfederek ortasında cami bulunan medresenin eğitim-öğretim hizmetlerine katkıda bulunmuş; onun gibi birçok hayırsever sayesinde genişletilen medrese, XX. yüzyılın başlarına kadar hizmet vermiştir.

64. 1307 tarihli Sahnâme-i Konya, s. 99.

65. Johs. PEDERSEN, "Mescid", *İslâm Ansiklopedisi*, VIII., İstanbul 1971, s. 47-49.

66. AKGÜNDÜZ, aynı eser, s. 478-479.

67. PEDERSEN, aynı madde, s. 56-58.

68. Medresenin yanında herkese açık cami olsa bile avlunun ortasında veya öğrenci hücreleri arasında medreseye ait bir mâbed bulunuyordu. Bkz. VAD. no. 9/6, sıra: 76; no. 609, s. 243-278; ARABACI, aynı eser, s. 112.

69. AKGÜNDÜZ, aynı yer. Medrese binaları artan öğrenciye cevap veremez hâle gelince, dersâm adı verilen müderrisler değişik medreselerden gelen öğrencilere derslerini büyük camilerde vermeye başlamışlardır (Bkz. Osman ERGİN, *Türkiye Maarif Tarihi*, I., İstanbul 1997, s. 99, 200). Konya'da merkezi yerde bulunan camilerde de dersamlar medrese talebesine ders veriyorlardı. Bkz. KÜÇÜKDAĞ, aynı eser, s. 33, 137.

70. VAD. no. 1159, vr. 88a-88b (1115 H/1703 M); no. 1144, s. 220 (1141 H/1728 M); no. 1079/II., s. 197 (1143 H/1731 M).

71. VAD. no. 1075, vr.34a.

72. VAD. no. 1075, vr. 34a (1179 H/1766 M); no. 1080, vr. 41b (1188 H/1774 M); no. 538, s. 202 (1216 H/1801 M); no. 539, s. 129 (1223 H/1808 M); no. 540, s. 194 (1233 H/1818 M).

73. Bkz. VAD. no. 9/6 sıra: 13, 14, 15; no. 2179, vr. 47a; KOV, klasör no. 6, dosya no. 38.

74. KŞS. no. 304, s. 4¹¹.

75. VAD. no. 1159, vr. 88b.

76. VAD. no. 541, s. 105; no. 1133, vr.90a.

III. 1285 H/1868 M TARİHLİ HADİMİ MEDRESESİ VAKFIYESİ

رور من اصل الوقف و فیه دره سالی و در
من ری عالی و محاسن العلماء و معانی
صحة و لزوم علی زای راه من علماء
المفسرین و صحابة الریح المشرقة
الساكنة بصره و لؤلؤة
عاجل

هادمی شمسیه

الحمد لله العالی الاصل العظیم الذی ارشد عباده المؤمنین و المؤمنات الی الاعمال الصالحات و دفع المسکین و المسکات
و الصلاة والسلام علی بول و آل و سلمة الذی یصلح هدایة الامة الی الخیرات اما بعد انشؤ کتاب صحت رضا بک
بخبره و سبب تالی و بوضوح بکلی تفصیل تزیین و تصحیح باجتناب و بادی اولی که دستور بیخیزه و زیور
و تنصیفه شرف لودا ایمن و علائیه حاشاها الله علی البلیه طووان الجامع علی بن افضل لیسانه بایدید و بان
5 هفت نری بد اختیار و قریب مشاهیر ازین جامع الملاحم الصواب و شکر المنوع الثواب بتفصیل
السنة الخی لسته اطیب امواله بر صنادقه تحت اتفاقه فقهه و باطنه و صفای صدور
و فاضل الیه مسکن علم شریف او بودند خادیم و سبب سینه و شرع عقوبه ایلی بلیه بنیوز غوروسه
نقد اخراج دولا خادیم مفتشی الجامع بقائه افضلی بن شیخ الکریم ابو سعید محمد الحادمی صاحب شرافه
مان مذکور فی رقیه شرف اصناف و تقیید و تتبع ایوب و سکت مکتفه اوزار و سبب علی
10 تمکنه استیانه لیله نفوذ موقوفه تحت اصل باقی و شیخ و ایاب زیور و حقانیت قول منفق بر
اولیة اموال اوقاف و نفوده او نه او بن بر کجه غاوسه ایله سینه دوره ایله بنامه استیاج
و عماره مؤلا موغایه بدیند و دور شرفی اوله هم شرفه اوزاره که بالیکه بدت غاوسه اوقاف
جنته کانه خادمی و طبیب العافیة صاحب لفقہ القدریه و الکرامه العزیزه و التالیف العجیبه
و التنصیفه الوفیة الجامع محمد الحادمی المکنی بابی سعید الحادمی قدس سره الای الخی هفت نری
15 خادیم فریفته طاهر بیچاره محله نه و سطل مدارسه بنا و احدث بیورد قریا جامع شرفک
مؤذنه و قریه و خراسان هفت نری او بودن رحمتی سینه سبب سینه و ریوب و بنیوز غاوسه سینه
بلده خادمه رجب الفوره طبیبه علوم ذوی القدره و الاضراسه اذن و اجازت نری مکتفه
یه رحمتی طعمیه و اذن و لیسانه معروفه اولوب اصلیه دور شرفی ایله سینه سینه
استیاج اولدقه مؤلا و ریوبه او نوب و بیک غاوسینی راغلی دکانه خرو سینه بنا
20 آیدوب باقی قتلک بنیوز اوزار که او نه بر کجه غاوسه که حبلیم افضل کفیل ایله تمکنه دور شرفی
استیاج سینه غاوسه کجه اصل اولد قتلک اجازة دکانه منق بر ادا و موغایه ریوبه کانه
جامع شریف مذکور کی شرفی و غایب جابنده جویا ایله خادیم کجه سینه صروف اولوب
فصله فلوریه اصله ضم اولوب و غمینه بعده صروف اولوب ولدی لاققتا تمیره و صوف

بر یوسف نفاخته تا بیج بولای و وقع صصارق مزهر سئوکه بشرط تدریس وظیفه معینه ایله در شهر داری اولم ایله
 من مصطفی افندیق اربوب مزهره در اربوب قبول اولم ارباب استخفا ذک معلی و غلامی ابوزوقی توفیق بیج
 ارباب خانق معینه الصفا ارباب کین السیحه عوید و شیردانه و شیرخان و شیرخنده و بر صطفی ایدر
 علمه لیم کسید علمه زبیره صلا صهم اعل علم و منصب فضیلت و عوید مهلم و کورک و زانت و زانت خلقت اولم
 متوفای مزهره بابا لرد قتل اولم او غلام مزهری ایله توجیه و بر رسته برات سرفی کین تم عوید سئوکه بابین
 غنیبت زجه سئوکه بر یوسف تا بیج مولانا شیخ ابراهیم زبیره علم عرض تکلمه موصیجه توجیه اولم او زرع اعلم العمل البقلا
 افضل العفلا و المتورعین بافضل شیخ الاسترا مولانا زرع زاره صطفی ادم اینت و ضلالت ایشانت
 انکلات تا موصیجه توجیه اولم ذریعتم اولم صغیر مزهر غنیبت بارت عاتم لایم کتورک بیکه نوزین
 ایق سئوکه جماد لاولمکله او جیج کون تاریخله مورتوخ و سیر لایم کتورک عاتم لایم موصیجه بو سئوکه بو سئوکه
 ویردم و بیوید حکم مزهره و سئوکه سئوکه و سئوکه سئوکه ایله و سئوکه سئوکه سئوکه سئوکه سئوکه سئوکه
 عئوکه لیم رسیده علم زبیره صلا صهم وار و سئوکه متوفای مزهره کسید بیکه سئوکه مزهره لایم کتورک لایم
 اوبای خدمت ایله کون صلا بولمک اولم وظیفه معینه ایله مزهره دار لایم لایم وظیفه معینه مزهره لایم لایم
 ایسه مزهره لایم و سئوکه اولم وظیفه معینه سئوکه اولم مزهره لایم لایم لایم لایم لایم لایم لایم
 اعطاء قلم لایم

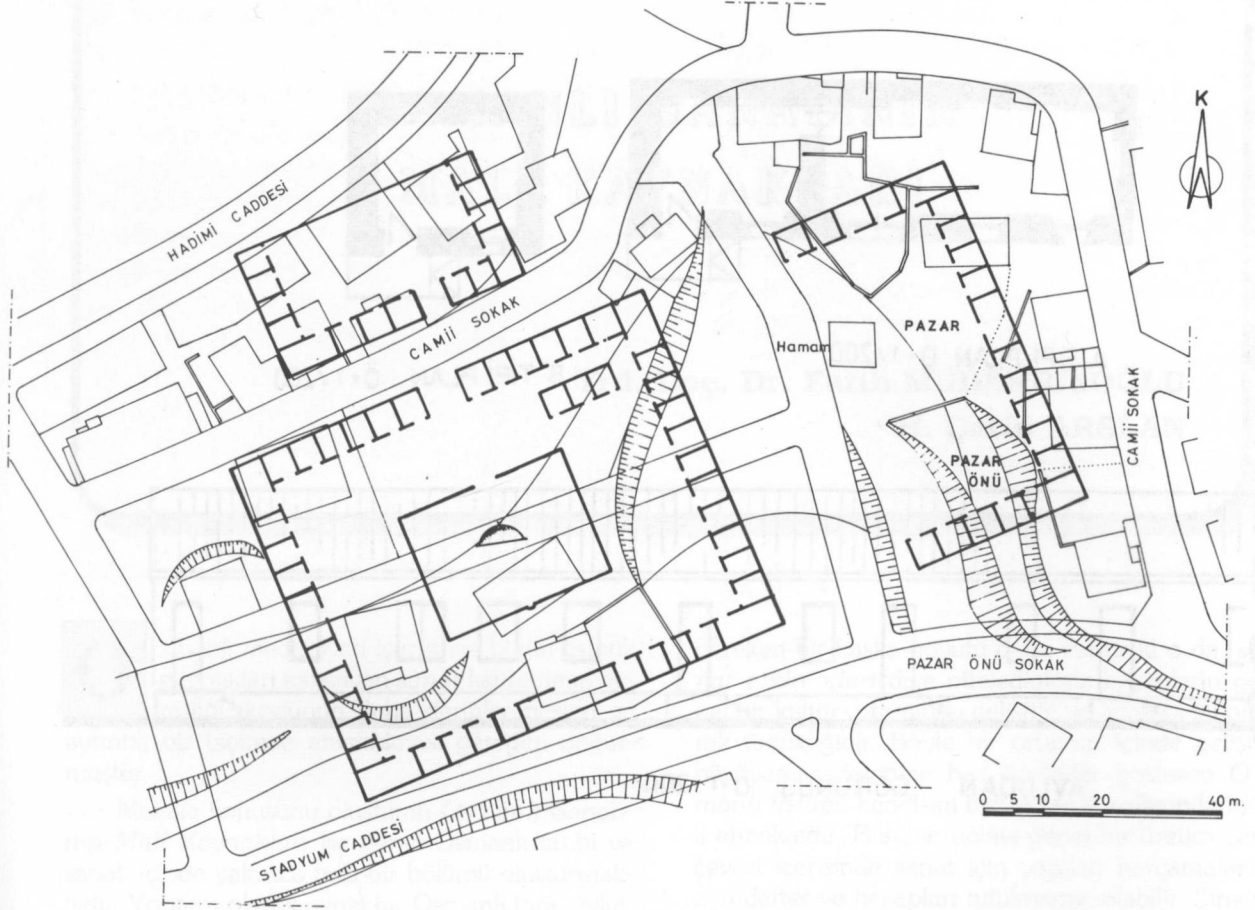
Res. 1: Konya'da Musahip Mustafa Paşa/Şeyh Ahmed Efendi Dârü'l-Hadisi / Taşkapu Medresesi'nin bir bölümü (H. Özönder'den).

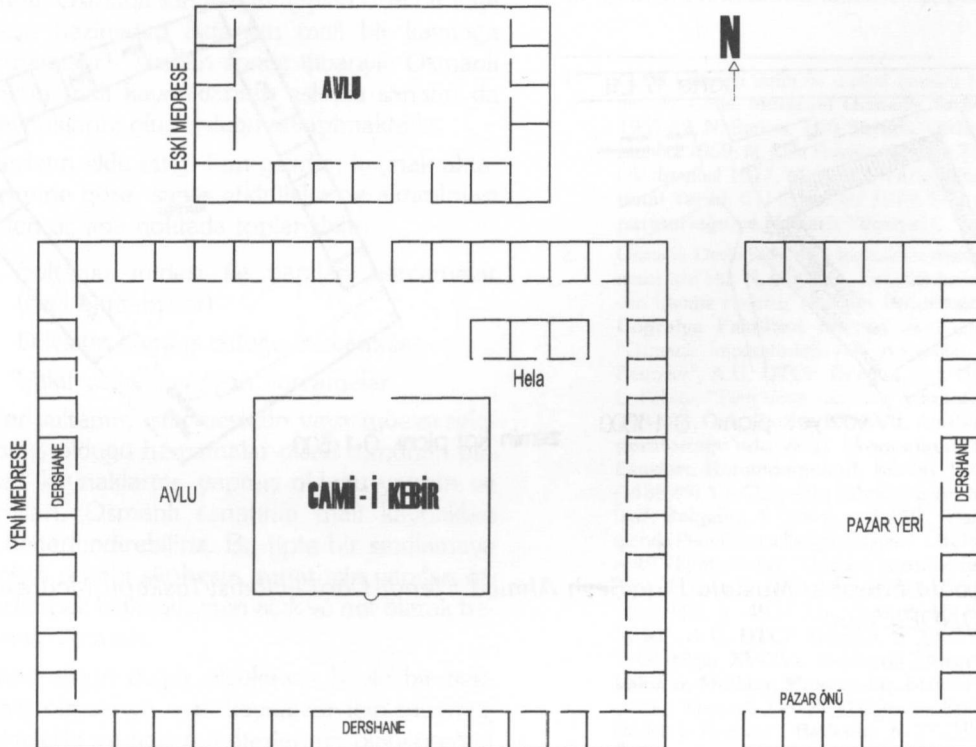
Res. 2: Konya'da Musahip Mustafa Paşa / Şeyh Ahmed Efendi Dârü'l-Hadisi / Taşkapu Medresesi'nin diğer bölümü

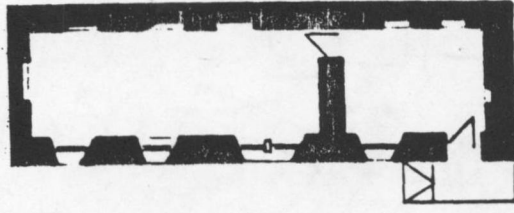
Res. 3: Hadim Taşpınar Mahallesi'nde Hadimî Medresesi'nin ortasında bulunan ve 1960'da yeniden inşa edilen cami

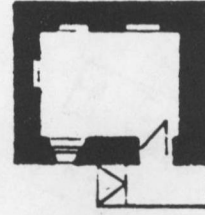
Şekil 1: Hadimî Medresesi'nin bulunduğu mevkiin krokisi (Hadim Belediyesi)

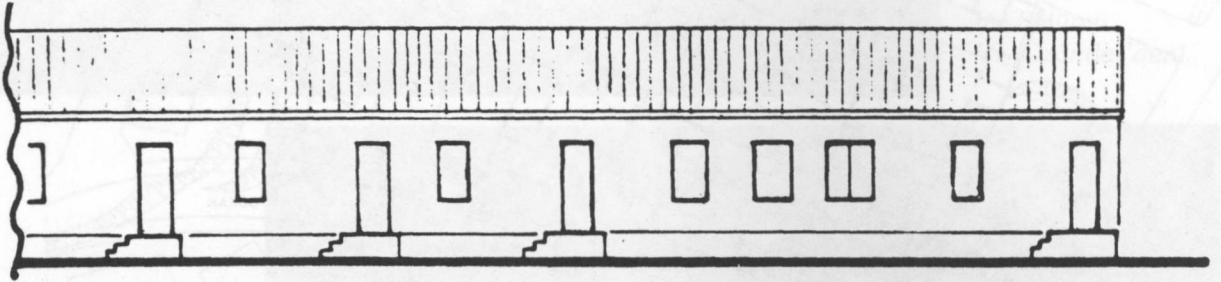
Şekil 2: Hadimî Medresesi'nin tahmini plânı

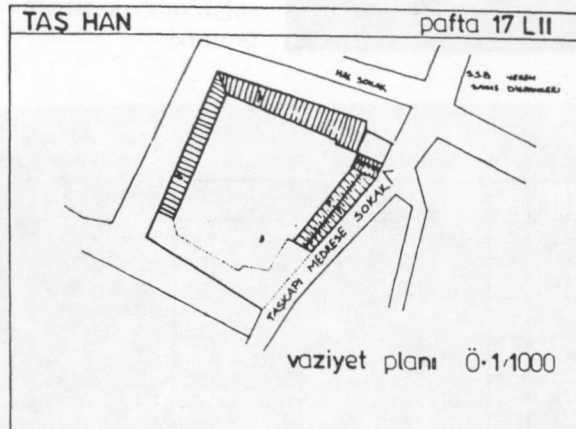
A TİPİ PLAN Ö.1/200

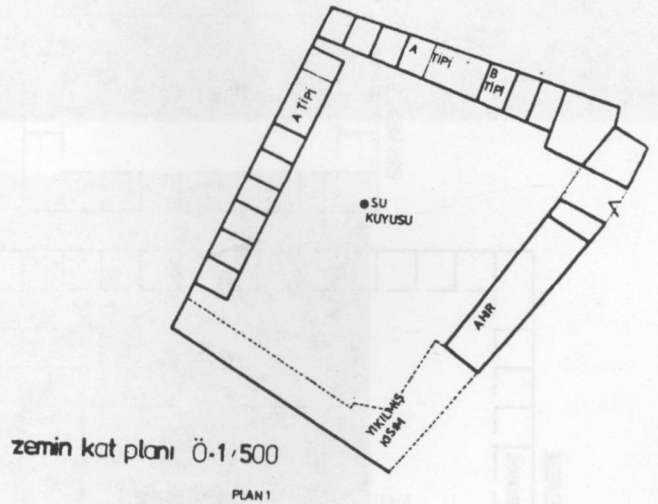
B TİPİ PLAN Ö.1/200

AVLUDAN GÖRÜNÜŞ Ö.1/200

vaziyet planı Ö.1/1000

zemin kat planı Ö.1/500

PLAN 1

Şekil 3: Konya'da Musahip Mustafa Paşa/Şeyh Ahmed Efendi Dârü'l-Hadisî/Taşkapu Medresesi'nin plânı (H. ÖZÖNDER'den)